

Monika Kotowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-7757-020X

monika-kotowska@o2.pl

Rola zakładu poprawczego w społecznej readaptacji nieletnich. Wybrane problemy teoretyczne i praktyczne

Wprowadzenie

Zgodnie ze statystykami policyjnymi przestępczość, w tym również nieletnich, w ostatnich latach wykazuje tendencję malejącą¹. Jednak pozytywnemu trendowi spadkowemu ogólnej przestępczości nieletnich w Polsce przeciwstawiają się szczegółowe analizy, wśród których za najbardziej niepokojący uznać należy wzrost liczby najpoważniejszych czynów karalnych. Systematycznie rośnie również liczba nieletnich dziewcząt odnotowanych w związku z popełnieniem czynu karalnego i wystąpieniem objawów demoralizacji². Zgodnie z art. 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich³ (dalej jako u.p.n), wobec tych nieletnich sąd może zastosować środki wychowawcze bądź środek poprawczy.

Jak zauważa Justyna Włodarczyk-Madejska, o ile w literaturze kryminologicznej nie brakuje pozycji poświęconych problematyce nieletnich, o tyle ich przegląd pokazuje, że częściej odnoszą się one do etapu postępowania z nieletnim przed sądem i orzekania środków wraz z charakterystyką nieletnich, wobec których są one orzekane, natomiast znacznie mniej jest publikacji poświęconych wykonaniu orzeczonych środków⁴, mimo że jest to zagadnienie

¹ Szerzej patrz: <https://statystyka.policja.pl/> (data dostępu: 30.03.2021).

² Jak wskazują M. Bernasiewicz, M. Noszczyk-Bernasiewicz, *Przestępczość nieletnich w Polsce i w USA na podstawie wybranych statystyk kryminalnych*, „Archiwum Kryminologii” 2020, t. XLII, nr 2, s. 234, w latach 2000–2018 w sumie o 51,5% wzrosła liczba nieletnich dziewcząt odnotowanych w związku z popełnieniem czynu karalnego i wystąpieniem objawów demoralizacji.

³ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r., poz. 969).

⁴ J. Włodarczyk-Madejska, *Wykonywanie środków izolacyjnych orzeczonych wobec nieletnich. Analiza wyników badania*, „Archiwum Kryminologii” 2020, t. XLII, nr 2, s. 240.

istotne. Wykonywanie orzeczeń sądowych wobec nieletnich to jeden z ostatnich etapów reakcji formalnej kontroli społecznej na zachowania dzieci i młodzieży, odbiegające od obowiązujących norm prawnych i społecznych, pozwalający również zweryfikować – poprzez wskaźniki powrotności do przestępczości – czy dana osoba została zresocjalizowana, czy też nie⁵.

Celem artykułu jest przybliżenie teoretycznych i praktycznych aspektów funkcjonowania środka wychowawczego w postaci umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym oraz próba oceny jego resocjalizacyjnej skuteczności. W pierwszej kolejności omówiono prawne i faktyczne podstawy stosowania środka wychowawczego w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym, a następnie jego funkcjonowanie w praktyce, ze szczególnym uwzględnieniem skuteczności readaptacji społecznej nieletnich. Opracowanie zamyka podsumowanie problemów omówionych w artykule i wnioski.

Status prawny zakładu poprawczego

Zgodnie z art. 5 u.p.n., wobec nieletniego środki wychowawcze i środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym kara może być orzeczona w wypadkach prawem przewidzianych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. Deklaracja ta wyraża założenie ideowe rozgraniczenia oddziaływania wychowawczego od poprawczego i tylko wyjątkowego karania nieletnich. Godne podkreślenia jest pierwszeństwo stosowania środków wychowawczych. Środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym, jako najsurowszy środek, został ulokowany na drugim miejscu. Stosowanie kary wobec nieletniego jest natomiast ostatecznością⁶. Na marginesie warto wspomnieć, że od 2 stycznia 2014 r., gdy weszła w życie nowela do u.p.n. z 30 sierpnia 2013 r. uchylająca m.in. przepis art. 13 u.p.n., istnieją dwie sytuacje upoważniające sądy do orzeczenia kary kryminalnej wobec osoby, która w nieletniości dopuściła się czynu zabronionego. Jedna z nich została określona w art. 94 u.p.n., a druga w art. 10 § 2 Kodeksu karnego⁷. Oba wypadki dotyczą starszych wiekiem nieletnich, którzy dopuścili się czynu karalnego o znamionach przestępstwa, przy czym warunkiem merytorycznym i uzasadniającym wymierzenie kary musi być przekonanie sądu, że inne środki, tzn. te stworzone specjalnie dla osób nieletnich, nie będą skuteczne i nie zdołają poprawić zachowania nieletniego. Dyrektywa sformułowana w art. 5 u.p.n. ogranicza zatem stosowanie kar kryminalnych do wysoce

⁵ Ibidem, s. 241.

⁶ E. Filipowska, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2003, s. 42–43.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1996 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1444, 1517).

zdemoralizowanych nieletnich o zły prognozie co do możliwości zmiany tego niekorzystnego stanu osobowości i zachowania⁸.

Rodzaje zakładów poprawczych, ich organizacja i zasady funkcjonowania zostały określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich⁹ (dalej jako r.z.p.s.n.). W myśl postanowień § 3 r.z.p.s.n. wyróżnia się następujące rodzaje zakładów poprawczych:

- 1) zakłady resocjalizacyjne:
 - otwarte (młodzieżowe ośrodki adaptacji społecznej),
 - półotwarte,
 - zamknięte (o wzmożonym nadzorze wychowawczym),
- 2) zakłady resocjalizacyjno-rewalidacyjne,
- 3) zakłady resocjalizacyjno-terapeutyczne,

Wskazane rozporządzenie w § 4–10 szczegółowo określa przeznaczenie oraz charakterystykę funkcjonowania poszczególnych rodzajów zakładów poprawczych.

Odnosząc się do zakładów resocjalizacyjnych otwartych, należy wskazać, że zgodnie z postanowieniami § 4 r.z.p.s.n. są przeznaczone dla nieletnich, którzy:

- 1) wyrażają wolę uczestniczenia w procesie resocjalizacji i których postawa oraz zachowanie w schronisku za tym przemawia,
- 2) swoją dotychczasową postawą oraz zachowaniem po orzeczeniu środka poprawczego wskazują na duże prawdopodobieństwo, że będą poddawać się procesowi resocjalizacji.

W zakładach otwartych mogą być umieszczani wychowankowie z innych zakładów resocjalizacyjnych, jeżeli przemawiają za tym: ich zachowanie, postawy lub wskazania zespołu diagnostyczno-korekcyjnego.

W zakładach otwartych:

- 1) kształcenie ogólne i zawodowe oraz zatrudnianie prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem, z uwzględnieniem postaw, potrzeb, uzdolnień i zainteresowań wychowanków;
- 2) praktyczna nauka zawodu wychowanków może odbywać się poza zakładem;
- 3) zajęcia o charakterze kulturalnym, oświatowym, sportowym i rekreacyjnym, w czasie wolnym od nauki i pracy, prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem.

⁸ P. Górecki, V. Konarska-Wrzosek, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, wyd. 2, Warszawa 2019, <https://sip-1lex-1pl.10000f4ht062f.han.uwm.edu.pl/#/commentary/587633580/589770> (data dostępu: 8.03.2021).

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. z 2017 r., poz. 487).

W zakładach otwartych liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 12 osób.

Zgodnie z postanowieniami § 5 r.z.p.s.n., zakłady resocjalizacyjne półotwarte są przeznaczone dla nieletnich, których popełnione czyny karalne i niekorzystne zmiany zachowania nie dają podstaw do umieszczenia ich w zakładach resocjalizacyjnych otwartych. W zakładach tych mogą być umieszczani wychowankowie z następujących zakładów:

1) resocjalizacyjnych otwartych, których zachowanie nie uzasadnia dalszego pobytu w tych zakładach;

2) resocjalizacyjnych zamkniętych i o wzmożonym nadzorze wychowawczym, co do których istnieje przekonanie, że dalszy proces resocjalizacji może przebiegać w zakładach resocjalizacyjnych półotwartych.

W zakładach resocjalizacyjnych półotwartych kształcenie ogólne i zawodowe oraz zatrudnianie wychowanków prowadzi się na terenie zakładu, zajęcia w czasie wolnym od pracy również prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem pod bezpośrednim nadzorem pracowników zakładu, niemniej jednak w uzasadnionych przypadkach kształcenie ogólne i zawodowe oraz zatrudnienie może odbywać się poza zakładem. W zakładach tego typu liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 10 osób.

W myśl postanowień zawartych w § 6 r.z.p.s.n., zakłady resocjalizacyjne zamknięte są przeznaczone dla wychowanków, których postawa lub zachowanie podczas pobytu w zakładzie innego rodzaju przemawiają za umieszczeniem w zakładzie zamkniętym lub którzy co najmniej dwukrotnie uciekali z zakładów resocjalizacyjnych innego rodzaju lub schroniska. Na terenie zakładu resocjalizacyjnego zamkniętego odbywa się również kształcenie ogólne i zawodowe, zatrudnianie oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy. W zakładach tego rodzaju liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 8 osób.

Zakłady resocjalizacyjne o wzmożonym nadzorze wychowawczym, o których mowa w § 7 r.z.p.s.n., są przeznaczone dla nieletnich, wobec których sąd orzekł umieszczenie w tego rodzaju zakładzie. Na zasadach określonych w art. 85 lub art. 91 § 2 u.p.n. w zakładach takich mogą być umieszczeni wychowankowie, którzy ukończyli lat 16. Warto podkreślić, że w wyjątkowych przypadkach można umieszczać tam nieletnich, którzy ukończyli lat 15 i u których stwierdzono zaburzenia lub dysfunkcje wymagające wzmożonej pracy wychowawczej i terapeutycznej. W zakładach o wzmożonym nadzorze wychowawczym kształcenie ogólne, zawodowe i zatrudnianie oraz zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy prowadzi się na terenie zakładu. W szczególnie uzasadnionych przypadkach dla wychowanków wykazujących poprawę w zachowaniu mogą być organizowane zajęcia poza zakładem, które odbywają się pod stałym nadzorem pracowników zakładu. W zakładach tego typu liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 4 osób.

Zakłady resocjalizacyjno-rewalidacyjne, scharakteryzowane w § 8 r.z.p.s.n., są natomiast przeznaczone dla nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną. W zakładach tych pracę resocjalizacyjną prowadzi się na terenie zakładu lub poza zakładem, z zastosowaniem form, środków wychowawczych i metod nauczania właściwych dla młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną. W zakładach tego typu liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 8 osób.

Według postanowień § 9 r.z.p.s.n. zakłady resocjalizacyjno-terapeutyczne są przeznaczone dla nieletnich:

- 1) z zaburzeniami rozwoju osobowości na tle organicznego uszkodzenia centralnego układu nerwowego,
- 2) z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi,
- 3) z zaburzeniami zachowania wymagającymi stałej opieki psychiatrycznej,
- 4) uzależnionych od środków psychoaktywnych.

W zakładach tych pracę resocjalizacyjną prowadzi się z uwzględnieniem zajęć terapeutyczno-korekcyjnych. Kształcenie ogólne oraz zawodowe realizuje się na terenie zakładu, a zajęcia w czasie wolnym od nauki i pracy mogą odbywać się na terenie zakładu lub poza zakładem. W zakładach resocjalizacyjno-terapeutycznych liczba wychowanków w grupie wychowawczej i oddziale szkolnym nie powinna przekraczać 6 osób¹⁰.

W § 71 r.z.p.s.n. zawarte zostały postanowienia dotyczące nieletnich, którzy przebywali w aresztach śledczych lub zakładach karnych oraz takich, którzy dopuścili się któregoś z enumeratywnie wymienionych w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3 lub 4, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 § 2 Kodeksu karnego przestępstw. Nieletnich tych umieszcza się w zakładach resocjalizacyjnych półotwartych, zamkniętych, o wzmożonym nadzorze wychowawczym, zakładach resocjalizacyjno-rewalidacyjnych lub zakładach resocjalizacyjno-terapeutycznych, chyba że szczególnie względy resocjalizacyjne, ich postawa, zachowanie lub wskazania zespołu diagnostycznego, zespołu diagnostyczno-korekcyjnego albo opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów przemawiają za umieszczeniem ich w zakładzie resocjalizacyjnym otwartym. Należy zwrócić uwagę, że wymieniony w § 71 r.z.p.s.n. katalog typów i odmian typów przestępstw popełnionych przez nieletnich, który co do zasady wyklucza ich umieszczenie w zakładzie resocjalizacyjnym otwartym, nie uwzględnia faktu poszerzenia katalogu o przestępstwo bezprawnego pozbawienia wolności, handlu ludźmi ani o kilka innych przestępstw godzących w wolność seksualną jednostki lub obyczajność, które dodano do przesłanek obligatoryjnego odwołania warunkowego zawieszenia umieszczenia nieletniego w zakładzie

¹⁰ P. Górecki, V. Konarska-Wrzosek, op. cit.

poprawczym, ani do obligatoryjnego odwołania warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego (por. art. 11 § 3 oraz art. 87 § 3a u.p.n.)¹¹.

W kwestii przesłanek dotyczących umieszczania nieletnich w zakładach poprawczych należy wskazać, że mogą być do nich kierowane osoby nieletnie, które ukończyły 13 rok życia i popełniły czyn karalny stanowiący przestępstwo oraz wykazują wysoki stopień demoralizacji (art. 1 w zw. z art. 10 u.p.n.). Dotyczy to zarówno chłopców, jak i dziewczynek. Niemniej jednak w przypadku dziewcząt, które w czasie pobytu w zakładzie poprawczym stają się matkami, ich sytuacja prawna ulega zmianie i to w większości przypadków na gorsze¹². Nie mogą one przebywać w placówce wspólnie ze swoimi małoletnimi dziećmi, ponieważ brakuje regulacji prawnych dotyczących tego, jak miałyby to wyglądać: kto miałby się zajmować dzieckiem, kiedy nieletnia uczestniczy, np. w zajęciach szkolnych czy innych zajęciach resocjalizacyjnych. W zależności od rodzaju popełnionego czynu karalnego i stopnia objawów demoralizacji oraz sytuacji osobistej i prawnej nieletniej, nowo narodzone dziecko może być umieszczane w rodzinie zastępczej, oddane do adopcji, pogotowia opiekuńczego lub domu małego dziecka. Może ono być również przekazane pod opieką swojego ojca, jednak pod warunkiem, że jest on pełnoletni, uzna dziecko oraz ma odpowiednie warunki do jego wychowania i wyraża zgodę na pełnienie opieki nad dzieckiem. Ustawodawca przewiduje również możliwość umieszczenia matki z dzieckiem w domu samotnej matki, jej „urlopowanie”, zwolnienie lekarskie na czas porodu i następnie powrót do placówki resocjalizacyjnej bądź zmianę środka wychowawczego na nieizolacyjny. Teoretycznie ustawodawca przewidział szeroki wachlarz możliwości prawnych w przypadku macierzyństwa nieletnich, jednak w większości przypadków dziecko i matka zostają od siebie odseparowani, co nie wydaje się być korzystne dla żadnej ze stron.

Należy podkreślić, że możliwość umieszczenia w zakładzie poprawczym nieletniego nie narusza przepisów Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 ze zm.), przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2003 r., przepis ust. 4 art. 40 Konwencji nie statuuje zakazu stosowania postępowania poprawczego, przewidzianego w krajowym porządku prawnym. Zawiera on natomiast wiele zaleceń, które w powiązaniu z przepisami ustępów 1–3 konwencji mają gwarantować traktowanie każdego dziecka „podejrzanego, oskarżonego bądź uznanego winnym pogwałcenia prawa karnego” w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości dziecka¹³.

¹¹ Ibidem.

¹² Szerzej: R. Szczepanik, P. Dzieduszyński, *Przedczesne macierzyństwo wychowanek placówek resocjalizacyjnych a ryzyko wykluczenia z systemu edukacji*, [w:] J.E. Kowalska (red.), *Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Perspektywa pedagogiczna*, Łódź 2014, s. 73–74.

¹³ Szerzej: postanowienie SN z 17 czerwca 2003 r., sygn. akt II KK 90/03, Legalis.

Podkreślenia wymaga, że sąd może zastosować środek wychowawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym tylko wobec nieletniego, który popełnił czyn karalny o znamionach przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Stosowanie go nie jest możliwe w sytuacji, kiedy nieletni dopuszcza się czynu karalnego w postaci wykroczenia¹⁴, co jest to rozwiązaniem słusznym i w pełni zasługującym na aprobatę.

Biorąc pod uwagę przepisy art. 3, 10 i 11 u.p.n. sąd może orzec umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, jeżeli:

a) wiek nieletniego w momencie popełnienia czynu karalnego wynosi nie mniej niż 13 lat i nie więcej niż 17, chyba że w chwili orzekania ukończył on 18 lat i sąd rodzinny wymierzył mu karę – stosując jej nadzwyczajne złagodzenie, ponieważ uznał, że stosowanie środków poprawczych nie byłoby już celowe,

b) u nieletniego występuje wysoki stopień demoralizacji,

c) przemawiają za tym okoliczności i charakter czynu,

d) dotychczasowe wychowanie nieletniego nie dało pozytywnych rezultatów lub

e) dotychczas stosowane środki wychowawcze nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Przesłankę braku pozytywnej prognozy w przypadku zastosowania innych środków wychowawczych uznaje się za fakultatywną, bowiem sąd może umieścić nieletniego w zakładzie poprawczym także wówczas, gdy uprzednio nie stosował wobec niego takich środków¹⁵. Takie sformułowanie art. 10 powoduje, że zakład poprawczy może być stosowany wyłącznie jako *ultima ratio*, czyli ostateczność podyktowana względami wychowawczymi¹⁶.

Na celowość umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym wskazuje nie tylko wysoki stopień społecznej szkodliwości czynu, głęboka demoralizacja i względy prewencji ogólnej, ale również potrzeba skutecznego wdrożenia nieletniemu szacunku dla prawa i zasad współżycia społecznego, a ponadto szacunku do nauki i pracy oraz potrzeba nauczania go zawodu. Celem orzeczenia, jak również wykonywania, tego rodzaju środka – adekwatnie do środków wychowawczych – jest wychowanie nieletniego i jego resocjalizacja, dążąca do zmiany postaw na społecznie pożądane oraz zapewniająca prawidłowy rozwój osobowości nieletniego, a ponadto kształtująca pozytywne zainteresowania i motywacje oraz odpowiedni system wartości. Zadania te realizowane są przede

¹⁴ Patrz: wyrok SN z 1 czerwca 2006 r., sygn. akt V KK 141/06, Legalis; A. Haak-Trzuskowska, H. Haak, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2015, Legalis.

¹⁵ T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. 1, Warszawa 2014, s. 91–93.

¹⁶ V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 107.

wszystkim przez nauczanie, wychowanie, przygotowanie do zawodu oraz zorganizowanie czasu wolnego¹⁷.

Orzekając umieszczenie w zakładzie poprawczym, sąd nie określa czasu pobytu nieletniego w tym zakładzie. Maksymalny okres pobytu może trwać do ukończenia przez niego 21 roku życia. Umieszczenie w zakładzie poprawczym może być orzeczone w postaci bezwzględnej albo z warunkowym zawieszeniem wykonania. Warunkowe zawieszenie umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym stosuje się, gdy jego właściwości i warunki osobiste oraz środowiskowe, a także okoliczności i charakter czynu uzasadniają przypuszczenie, że cele wychowawcze zostaną osiągnięte bez natychmiastowego umieszczenia go w takim zakładzie (art. 11 § 1 u.p.n.). Zawieszenie umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym następuje na okres próby trwający od roku do trzech lat. W okresie próby sąd stosuje wobec nieletniego środki wychowawcze. Jeżeli w okresie próby jego zachowanie wykazuje dalszą demoralizację lub jeżeli nieletni uchyla się od wykonania nałożonych na niego obowiązków bądź od nadzoru, sąd rodzinny może odwołać warunkowe zawieszenie i zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Jeśli okres próby przebiegł pozytywnie i warunkowe zawieszenie nie zostało odwołane w tym okresie ani w ciągu dalszych 3 miesięcy, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym z mocy prawa uważa się za niebyłe.

Należy podkreślić, że zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym nie jest pozbawieniem wolności w rozumieniu Kodeksu karnego¹⁸. Środek poprawczy nie może być karą ani też *sui generis* karą¹⁹. Ustawa – jak wynika z jej art. 3 – rezygnuje z represji jako środka stosowanego wobec nieletnich, wskazując na to, że podstawową dyrektywą, którą winien kierować się sąd, jest dobro nieletniego, rozumiane jako ukształtowanie jego prawidłowej osobowości, zgodnie ze społecznymi normami postępowania, które leżą w pełni w interesie społecznym i jako takie stanowią dobro nieletniego. Środek ten jest pewną formą działania wychowawczo-resocjalizacyjnego, nastawioną na osiągnięcie konkretnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego. Od stycznia 2014 r. środki wychowawcze, tak jak i środki poprawcze, sędzia orzeka w postępowaniu jednolitym²⁰, przekazując

¹⁷ J. Włodarczyk-Madejska, *Stosowanie izolacyjnego środka wychowawczego oraz środka poprawczego w świetle badań aktowych*, „Prawo w Działaniu” 2016, nr 26, s. 215.

¹⁸ Tak: uchwała SN z 18 czerwca 1984 r., sygn. akt IV KZP 8/85, OSNKW 1985, z. 11–12, poz. 86; wyrok SA w Lublinie z 3 lutego 2016 r., sygn. akt III AUa 912/15, LEX nr 1992922; wyrok SN z 22 października 2013 r., sygn. akt V KK 299/13, LEX nr 1381079; wyrok SN z 3 czerwca 1987 r., sygn. akt V KRN 138/87, LEX nr 17872. Szerzej patrz: M. Pacura, *Umieszczenie w zakładzie poprawczym a pozbawienie wolności*, Warszawa 2014, LEX, <https://sip-1lex-1pl-10000f4ht06c2.han.uwm.edu.pl/#/publication/419666044/pacura-marcin-umieszczenie-w-zakladzie-poprawczym-a-pozbawienie-wolnosci?cm=URELATIONS> (data dostępu: 8.03.2021).

¹⁹ Patrz wyrok SN z 18 września 1984 r., sygn. akt III KR 237/84, Legalis.

²⁰ Na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1165), nowelizującej u.p.n.,

informację o powyższym do Krajowego Rejestru Karnego²¹. Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 89 u.p.n., orzeczenie środka poprawczego uważa się za niebyłe z mocy prawa z chwilą ukończenia przez nieletniego 23 lat. W przypadku warunkowego zwolnienia nieletniego z zakładu poprawczego uznanie tego faktu za niebyły może nastąpić wcześniej. Jedynym warunkiem jest pozytywny upływ okresu próby i brak odwołania warunkowego zwolnienia w czasie jej trwania oraz w ciągu dalszych 3 miesięcy (art. 87 § 4 u.p.n.).

Zgodnie z art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej²², osoba pełnoletnia opuszczająca zakład poprawczy zostaje objęta pomocą, mającą na celu jej życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem przez pracę socjalną, a także pomocą:

- 1) pieniężną na usamodzielnienie,
- 2) pieniężną na kontynuowanie nauki,
- 3) w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym,
- 4) w uzyskaniu zatrudnienia,
- 5) na zagospodarowanie (w formie rzeczowej).

Pomoc pieniężna na usamodzielnienie i pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki przysługuje osobie, która przebywała w domu pomocy społecznej, schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym, specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym, specjalnym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii zapewniającym całodobową opiekę albo młodzieżowym ośrodku wychowawczym co najmniej rok. Warunkiem uzyskania pomocy, o której mowa w ust. 1, jest zobowiązanie się osoby usamodzielnianej do realizacji indywidualnego programu usamodzielnienia, opracowanego wspólnie z opiekunem usamodzielnienia, zatwierdzonego przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie. W realizacji indywidualnego programu usamodzielnienia osobę usamodzielnianą wspiera opiekun, którym może być pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, wychowawca, psycholog lub pracownik socjalny domu pomocy społecznej, schroniska dla nieletnich, zakładu poprawczego, specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego, specjalnego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii zapewniającego całodobową opiekę, młodzieżowego ośrodka wychowawczego albo inna osoba wskazana przez osobę usamodzielnianą²³.

zrezygnowano z podziału postępowania na opiekuńczo-wychowawcze, w którym orzekane były środki wychowawcze, oraz poprawcze, w którym możliwe było orzeczenie zakładu poprawczego. Od stycznia 2014 r. wszystkie środki orzekane są w ramach jednolitego postępowania.

²¹ Art. 1 ust. 2 pkt 6 i 10 ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz.U. z 2012 r., poz. 654 ze zm.)

²² Ustawa z dnia 17 września 2020 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2020 r., poz. 1876).

²³ R. Frąckowiak, *Komentarz do ustawy o pomocy społecznej*, wyd. 1, Warszawa 2019, Legalis.

Funkcjonowanie zakładów poprawczych w praktyce

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w Polsce funkcjonuje obecnie²⁴ 31 placówek dla nieletnich, w tym 4 dla dziewcząt, tj. 27 zakładów poprawczych i 4 schronisk dla nieletnich (w tym 4 to tylko schroniska dla nieletnich, 17 to zakłady poprawcze, a pozostałe to placówki łączone: zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich). Dysponują one 1729 miejscami, w tym 1539 dla chłopców oraz 190 dla dziewcząt.

W literaturze wskazuje się, że sądy rodzinne stosują środek poprawczy wobec nieletnich z dużą rozważą i to w większości przypadków z warunkowym zawieszeniem wykonania tego środka. W 1990 r. środek poprawczy był orzeczony wobec 10,85% nieletnich sprawców czynów karalnych, z czego 69,65% umieszczeń było warunkowo zawieszanych; w 2000 r. orzeczono zakład poprawczy wobec 4,57% nieletnich sprawców czynów karalnych, z czego w 64,02% przypadków warunkowo zawieszono wykonanie tego środka; w 2005 r. orzeczono zakład poprawczy wobec 4,42% nieletnich sprawców czynów karalnych, z czego w 59,33% przypadków warunkowo zawieszono jego wykonanie; w 2010 r. orzeczono zakład poprawczy wobec 3,88% nieletnich sprawców czynów karalnych, z czego w 58,62% przypadków umieszczenie w zakładzie poprawczym zostało warunkowo zawieszono²⁵. W 2017 r. zakład poprawczy został orzeczony wobec 120 nieletnich, a więc jedynie 0,5% nieletnich stających przed sądem. Na zmniejszenie się liczby wychowanków placówek izolacyjnych wpływ ma z pewnością spadek populacji nieletnich w ogóle – o ponad 40% w latach 2010–2017²⁶, jak i zmiany demograficzne mieszkańców Polski. Jeszcze w 2000 r. osoby do 18 roku życia stanowiły 25% ogółu, w 2017 r. było to już 18% (dane Głównego Urzędu Statystycznego z 2019 r.). Zmiana polityki orzeczniczej wpłynęła również na restrukturyzację placówek resocjalizacyjnych. Na przestrzeni ostatnich lat zlikwidowane zostały dwa zakłady poprawcze²⁷.

W 2009 r. Najwyższa Izba Kontroli (dalej jako NIK) przeprowadziła kontrolę 11 zakładów poprawczych, której podjęcie uzasadniały informacje o wzroście przestępczości wśród nieletnich oraz brutalizacji zachowań nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Przeprowadzone przez NIK kontrole rozpoznawcze wskazały na liczne nieprawidłowości i wysokie koszty utrzymania nieletnich w tych placówkach oraz brak

²⁴ Dane na dzień 16 marca 2021 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/zaklady-poprawcze-i-schroniska-dla-nieletnich>.

²⁵ Za: J. Włodarczyk-Madejska, *Wykonywanie środków izolacyjnych...*

²⁶ Eadem, *Przestępczość nieletnich i sądowa reakcja na nią w świetle danych statystycznych*, [w:] K. Buczkowski, W. Klaus, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst (red.), *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Warszawa 2017, s. 165.

²⁷ Eadem, *Wykonywanie środków izolacyjnych...*, s. 144.

skutecznego nadzoru ze strony Ministra Sprawiedliwości²⁸. Negatywnie oceniono funkcjonowanie systemu resocjalizacji nieletnich²⁹. Stwierdzono, że istniejące rozwiązania systemowe są niepełne i niespójne, a znaczna część zadań powierzonych skontrolowanym jednostkom nie jest wykonywana lub jest wykonywana niezgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi. Brakuje także współpracy zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z instytucjami powołanymi do udzielania pomocy w usamodzielnianiu się wychowanków³⁰.

Warto zauważyć, że również wizytacje przedstawiciela Rzecznika Praw Obywatelskich (dalej jako RPO) w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich wyodrębniły wiele kwestii problemowych na terenie tych placówek i obszarów wymagających poprawy. Część z nich ma charakter systemowy. Interwencje ustawodawczej wymagają również kwestie istotne z punktu widzenia praw nieletnich (tj. materia kontroli osobistych, przeprowadzania testów na obecność w organizmie środków odurzających, substancji psychoaktywnych i alkoholu, stosowanie monitoringu). W ocenie RPO duży nacisk należy w dalszej mierze kłaść na traktowanie nieletnich w kontekście zapewnienia im nietykalności cielesnej czy stosowania nadmiernych rygorów, które nie prowadzą do ich resocjalizacji. Uwrażliwienia wymaga również kwestia zapewnienia nieletnim odpowiednich warunków bytowych (w szczególności podczas wykonywania czynności higieniczno-sanitarnych), tak aby ich prawo do prywatności było w jak najszerszym zakresie respektowane³¹. Zdaniem RPO problemem jest niedostosowanie wielu placówek do osób z niepełnosprawnością³².

Zarówno przedstawiciele NIK, jak i RPO zwracali uwagę na podobne problemy. Jednym z nich jest sytuacja prawna nieletnich matek umieszczonych w zakładach poprawczych. Biorąc pod uwagę, że w ostatnich kilkunastu latach nieletnie dziewczęta istotnie zwiększyły swój udział w populacji osadzonych nieletnich (w 2000 r. stanowiły 13,4% ogółu nieletnich, a w roku 2018 odsetek ten wyniósł już 29%)³³, jest to problem istotny. Wśród nich znajdują się również nastoletnie matki. W sytuacji gdy nieletnia matka urodzi dziecko, przerywa się jej proces resocjalizacji, udzielając warunkowego zwolnienia z zakładu po-

²⁸ Szerzej: informacja o wynikach kontroli funkcjonowania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich – Raport Najwyższej Izby Kontroli, Warszawa 2009, s. 1.

²⁹ Jak podaje J. Włodarczyk-Madejska, [w:] *Wykonywanie środków izolacyjnych...*, s. 241, w Polsce sprawdzanie powrotności do przestępczości wychowanków placówek poprawczych odbywa się dopiero od 2001 r.

³⁰ Raport Najwyższej Izby Kontroli..., s. 2.

³¹ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z wizytacji w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich przeprowadzonych przez Krajowy Mechanizm Gwarancji w latach 2008–2015, Warszawa 2016, s. 44–45.

³² Szerzej: *ibidem*, s. 43–44.

³³ M. Bernasiewicz, M. Noszczyk-Bernasiewicz, *Przestępczość nieletnich w Polsce i w USA na podstawie wybranych statystyk kryminalnych*, „Archiwum Kryminologii” 2020, t. XLII, nr 2, s. 230.

prawczego. Nieletnie wracają wówczas do rodzinnego domu, często patologicznego, bądź są kierowane do domów samotnej matki, w których nie mają zapewnionych odpowiednich oddziaływań readaptacyjnych i wsparcia. Bardzo rzadko zdarzają się sytuacje, że nieletnia matka wraz ze swoim dzieckiem trafia do specjalistycznej rodziny zastępczej. W pozostałych przypadkach natomiast wychowanka i jej dziecko są rozdzielani: matka zostaje w placówce, natomiast dziecko kierowane jest do adopcji, umieszczone w rodzinie zastępczej lub w domu dziecka³⁴.

Zarówno z wyników badań naukowych, jak i analiz pokontrolnych NIK i RPO wynika, że skuteczność readaptacyjna środka w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym budzi wątpliwości. Już w latach 80. XX w. Helena Kołakowska-Przełomieć sygnalizowała, że umieszczenie w zakładzie poprawczym „poprawia” niewielu nieletnich, ponieważ prawie 80% zakładowych pensjonariuszy jest później karanych sędownie, a ponad połowa należy do grupy „potencjalnie niebezpiecznych społecznie”³⁵. Aktualniejsze analizy badawcze również nie napawają optymizmem. Z badań z 2013 r. – zrealizowanych na 243 wychowankach z 19 zakładów poprawczych – wynika, że w okresie trzyletniej katamnezy 58% badanych było ponownie karanych za popełnienie przestępstw. Z drugiej strony wskazuje się, że istotnymi kryteriami branymi pod uwagę przy ocenianiu efektywności pracy resocjalizacyjnej są również zdobyte przez wychowanków kwalifikacje i umiejętności. Z przytoczonych wyników badań wynika, że zakład poprawczy daje młodym ludziom możliwość dalszej nauki i zdobycia kwalifikacji zawodowych. Ponad 90% wychowanków w czasie stosowania tego środka podnosi wykształcenie, a 80% uzyskuje kwalifikacje zawodowe. Niestety, jak wynika z badań, często oferowane możliwości edukacyjne i zawodowe albo nie odpowiadają zapotrzebowaniu rynku pracy, albo możliwość zdobycia nowych umiejętności zawodowych nie cieszy się zainteresowaniem nieletnich³⁶.

Analizując funkcjonowanie zakładów poprawczych w praktyce, można zauważyć, że umieszczenie w zakładzie poprawczym jest środkiem kontrowersyjnym. Jak słusznie zauważa Barbara Stando-Kawecka³⁷, kontrowersje wydają się mieć źródło w pewnej pułapce podejścia opiekuńczego, dostrzeganej coraz wyraźniej w miarę upadku resocjalizacyjnego modelu karania. Polega

³⁴ Szerzej: M. Kotowska, *Sytuacja prawna nieletnich matek umieszczonych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych lub zakładach poprawczych – wybrane problemy*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019, nr 4, s. 81–104.

³⁵ H. Kołakowska-Przełomieć, *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich geniece przestępczości dorosłych*, Wrocław 1977, s. 212.

³⁶ Szerzej: K. Drapała, R. Kulma, *Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań)*, „Prawo w Działaniu” 2014, nr 19, s. 204–245.

³⁷ B. Stańdo-Kawecka, „Zamiana” umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym na karę. Uwagi na tle Uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24.04.2005 r., „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2006, z.1, s. 234.

to na tym, że stosowane wobec nieletnich środki racjonalizowane działaniem w imię dobra dziecka w rzeczywistości oznaczają pomoc udzielaną przymusowo, zaś jej wykonywanie obwarowane jest środkami przymusu państwowego i w niektórych wypadkach wiąże się ze znaczną dozą dolegliwości dla nieletniego.

Podsumowanie i wnioski

W literaturze ubiegłego wieku wielokrotnie prezentowano stanowisko, zgodnie z którym charakter zakładu poprawczego zbliża go do typowej kary pozbawienia wolności, a pobyt w nim jest dolegliwą izolacją, która ma niewiele wspólnego ze środkami wychowawczymi i resocjalizacją³⁸. Wydaje się, że w XXI w. stanowisko to w znacznej mierze pozostaje aktualne.

Mimo że zakłady poprawcze są miejscami do których trafia statystycznie niewielka liczba osób, to jednak jest to najtrudniejsza młodzież, często niepotrafiąca radzić sobie z agresją wobec swojej osoby i otoczenia. Bezpośrednio wpływa to na mniejsze poczucie bezpieczeństwa zarówno pensjonariuszy, jak i wychowawców pracujących w tych placówkach³⁹.

Traktując poziom powrotności do przestępstwa jako wskaźnik skuteczności resocjalizacji, można przyjąć, że umieszczenie w zakładzie poprawczym nie jest skutecznym środkiem wychowawczym. Mimo że – jak wielokrotnie podkreślano w judykaturze i orzecznictwie – umieszczenie w zakładzie poprawczym nie jest karą ani quasi-karą, to w istocie spełnia jedną z jej najważniejszych jej funkcji – izoluje zagrażającego bezpieczeństwu człowieka od świata zewnętrznego. Niestety, skutkiem ubocznym takiej izolacji jest zazwyczaj dalsza demoralizacja, wyuczona bezradność i uzależnienie od systemu pomocy społecznej.

Brak rozwiązań systemowych w stosunku do pełnoletnich zazwyczaj już osób opuszczających zakłady poprawcze nie umożliwia skutecznego przystosowania do samodzielnego życia na wolności; nie uczy odpowiedzialności za własne czyny, a przede wszystkim nie wspiera w takim zakresie, by można było „odciąć się” od dotychczasowego środowiska i rozpocząć nowe życie: znaleźć pracę i podjąć próbę funkcjonowania na własny rachunek. Po opuszczeniu

³⁸ Por. S. Batawia, *Proces społecznego wykołajenia się nieletnich przestępców*, Warszawa 1958, s. 324 i nast.; B. Kowalska-Ehrlich, *Warunkowe zwolnienie nieletnich z zakładów poprawczych*, Warszawa 1973, s. 28; A. Grześkowiak, *Reforma postępowania z nieletnimi. Uwagi ogólne na temat materialnoprawnych rozwiązań ustawy z 26.X. 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Studia Prawnicze” 1984, z. 1–2, s. 238–241; A. Strzembosz, *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed nieprzystosowaniem społecznym*, Lublin 1985, s. 384 i nast.

³⁹ Szerzej: P. Chomczyński, *Problem bezpieczeństwa personelu zakładów poprawczych dla nieletnich w kontaktach z wychowankami. Socjologiczna analiza czynników wewnętrznych*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2013, nr 21, s. 91–114.

zakładu poprawczego młodzież wraca zazwyczaj do swoich najczęściej problemowych rodzin, gdzie wiedzie życie podobne do tego jak przed umieszczeniem w zakładzie poprawczym. Pobyt w placówce staje się natomiast pierwszym poważnym krokiem w ich karierze przestępczej.

Na koniec warto wspomnieć, że w Polsce w przeszłości podejmowano, niestety nieudane, próby stworzenia odrębnego kodeksu regulującego kompleksowo problematykę odpowiedzialności nieletnich i przeznaczoną jedynie dla nich sądownictwa⁴⁰. Jest to koncepcja godna uwagi i rozważenia w przyszłości. Takie rozwiązania mają miejsce w wielu krajach europejskich i pozaeuropejskich i są w większości przez ekspertów oceniane pozytywnie. Jako przykład można podać chociażby ustawodawstwo Gruzji, która w dziedzinie postępowania w sprawach nieletnich korzysta z zachodnich doświadczeń i standardów. Kodeks nieletnich obowiązuje tam od początku 2016 r. i według zachodnich ekspertów jest jednym z najlepiej napisanych kodeksów w świecie. Przewiduje on odrębne sądownictwo dla nieletnich. W niemieckim systemie sądownictwa dla nieletnich, który zaczął powstawać już w 1923 r., również jest ono odrębne. Organy ds. nieletnich pracują z nieletnimi również w postępowaniu wykonawczym, monitorują, czy środek wywarł skutek. Warto na koniec dodać, że stosowane tu środki w większości wymagają od nieletnich osobistego zaangażowania, bowiem w 80% są to prace społecznie użyteczne, natomiast 10–12% to środki izolacyjne, a reszta orzeczeń dotyczy grzywien⁴¹.

Podsumowując, w celu zwiększenie efektywności systemu readaptacji społecznej nieletnich, wobec których stosuje się środki wychowawcze, należałoby podjąć próbę regulacji tej kwestii w jednym, zbiorczym akcie prawnym. Zważając na pozytywne wyniki badań z krajów, w których pracuje się z nieletnimi sprawiającymi problemy wychowawcze i prawne głównie w środowisku wolnościowym, należałoby zminimalizować liczbę orzekanych wobec nieletnich środków o charakterze izolacyjnym, na rzecz zwiększenia pomocy i wsparcia tym, wobec których można stosować środki o charakterze nieizolacyjnym. W świetle powyższych rozważań należy uznać, że szczególnie pilnych rozwiązań systemowych wymaga sytuacja prawna nieletnich matek, wobec których sądy zastosowały izolacyjne środki wychowawcze. Warto byłoby również rozważyć możliwość alternatywnych wobec postępowania sądowego sposobów postępowania wobec nieletnich wykazujących objawy demoralizacji bądź dopuszczających się czynów karalnych.

⁴⁰ Szerzej o propozycjach zawartych w projekcie kodeksu nieletnich: M. Kotowska *Postępowania z nieletnimi w świetle projektu nowego kodeksu nieletnich*, [w:] Z. Ówiakalski i G. Artymiak (red.), *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, Warszawa 2009, s. 712–717.

⁴¹ Szerzej: A. Begier, *Sprawozdanie z konferencji „Wymiana doświadczeń w zakresie zagadnień ocen sędziów, mediacji i postępowania w sprawach nieletnich” Tbilisi, 28–29.04.2017 r.*, „Justitia” 2017, nr 1, s. 51–52.

Wykaz literatury

- Batawia S., *Proces społecznego wykołajenia się nieletnich przestępców*, PWN, Warszawa 1958.
- Begier A., *Sprawozdanie z konferencji „Wymiana doświadczeń w zakresie zagadnień ocen sędziów, mediacji i postępowania w sprawach nieletnich” Tbilisi, 28–29.04.2017 r.*, „Justitia” 2017, nr 1.
- Bernasiewicz M., Noszczyk-Bernasiewicz M., *Przestępczość nieletnich w Polsce i w USA na podstawie wybranych statystyk kryminalnych*, „Archiwum Kryminologii” 2020, t. XLII, nr 2.
- Bojarski T., Kruk E., Skrętowicz E., *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. 1, LexisNexis, Warszawa 2014.
- Chomczyński P., *Problem bezpieczeństwa personelu zakładów poprawczych dla nieletnich w kontaktach z wychowankami. Socjologiczna analiza czynników wewnętrznych*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2013, nr 21.
- Czerwiński A., *Obecny stan ustawodawstwa karnego przeciwko nieletnim w Polsce*, Lwowski Oddział Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów 1933.
- Drapała K., Kulma R., *Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań)*, „Prawo w Działaniu” 2014, nr 19.
- Filipowska E., *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. R. Łazarskiego, Warszawa 2003.
- Fraćkowiak R., *Komentarz do ustawy o pomocy społecznej*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Górecki P., V. Konarska-Wrzosek, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, wyd. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Grześkowiak A., *Reforma postępowania z nieletnimi. Uwagi ogólne na temat materialnoprawnych rozwiązań ustawy z 26.X. 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Studia Prawnicze” 1984, z. 1–2.
- Haak-Trzuskowska A., Haak H., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Kołakowska-Przełomiec H., *Przestępczość i nieprzystosowanie społeczne nieletnich geniezie przestępczości dorosłych*, Ossolineum, Wrocław 1977.
- Konarska-Wrzosek V., *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Kotowska M., *Postępowania z nieletnimi w świetle projektu nowego kodeksu nieletnich*, [w:] Z. Cwiakalski i G. Artymiak (red.), *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Kotowska M., *Sytuacja prawna nieletnich matek umieszczonych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych lub zakładach poprawczych – wybrane problemy*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2019, nr 4.
- Kowalska-Ehrlich B., *Warunkowe zwolnienie nieletnich z zakładów poprawczych*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1973.
- Pacura M., *Umieszczenie w zakładzie poprawczym a pozbawienie wolności*, Warszawa 2014, LEX.
- Stańdo-Kawecka B., *„Zamiana” umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym na karę. Uwagi na tle Uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24.04.2005 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2006, z.1.
- Strzembosz A., *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed nieprzystosowaniem społecznym*, Wyd. KUL, Lublin 1985.

- Szczepanik R., Dzieduszyński P., *Przedwczesne macierzyństwo wychowanek placówek resocjalizacyjnych a ryzyko wykluczenia z systemu edukacji*, [w:] J.E. Kowalska (red.), *Zapobieganie wykluczeniu z systemu edukacji dzieci i młodzieży nieprzystosowanej społecznie. Perspektywa pedagogiczna*, Wyd. UŁ, Łódź 2014.
- Włodarczyk-Madejska J., *Przestępczość nieletnich i sądowa reakcja na nią w świetle danych statystycznych*, [w:] K. Buczkowski, W. Klaus, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst (red.), *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Scholar, Warszawa 2017.
- Włodarczyk-Madejska J., *Stosowanie izolacyjnego środka wychowawczego oraz środka poprawczego w świetle badań aktowych*, „Prawo w Działaniu” 2016, nr 26.
- Włodarczyk-Madejska J., *Wykonywanie środków izolacyjnych orzeczonych wobec nieletnich. Analiza wyników badania*, „Archiwum Kryminologii” 2020, t. XLII, nr 2.

Summary

Role of Youth Detention Center in the social readaptation of minors. Selected theoretical and practical problems

Key words: Act on Proceedings in juvenile Cases, isolation educational measure, juvenile, Youth Detention Centers.

In the Polish legal system, the age of criminal responsibility is 17. In proceedings involving juveniles conducted by family courts against minors of the Act of 26 October 1982 on proceedings in juvenile cases. Youth Detention Center is the most restrictive an isolation educational measure. This paper explores the role of Youth Detention Center in the social readaptation of minors. Conclusively, proposals with a view to the future law are formulated, which can help solve the issues presented in this paper.